

ธาตุมัญชรี:

ว่าด้วยเรื่องธาตุในภาษาสันสกฤต

ระวี จันทรส่อง

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ประวัติและผลงาน

ผศ.ดร.ระวี จันทร์สอ

ตำแหน่งทางวิชาการ
หน่วยงานที่สังกัด

ผู้ช่วยศาสตราจารย์
สาขาวิชาภาษาบาลี-สันสกฤต-ฮินดี
ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
พ.ศ. 2551- ปัจจุบัน

ประวัติการศึกษา

2555 ปริญญาเอก

Doctor of Philosophy (Sanskrit)
Banaras Hindu University, India

2552 ปริญญาโท

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สันสกฤต)
มหาวิทยาลัยศิลปากร

2547 ปริญญาตรี

ศึกษาศาสตรบัณฑิต (สังคมศึกษา)
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ธาตุมัญชรี:

ว่าด้วยเรื่องธาตุในภาษาสันสกฤต

ตัวอย่าง

ระวี จันทรส่อง

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ชาตุมัญชรี: ว่าด้วยเรื่องธาตุในภาษาสันสกฤต

บรรณาธิการ: สมบัติ มั่งมีสุขศิริ
ISBN: 978-616-398-284-1
ผู้แต่ง: ระวี จันทรส่อง
เจ้าของและผู้จัดพิมพ์: ศูนย์บริหารงานวิจัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
โทรศัพท์: 0 5394 3603-4
โทรสาร: 0 5394 3600
<http://cmupress.cmu.ac.th>
E-mail: cmupress.th@gmail.com

พิมพ์ครั้งแรก: พฤษภาคม 2561
ราคา: 300 บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

ระวี จันทรส่อง

ชาตุมัญชรี: ว่าด้วยเรื่องธาตุในภาษาสันสกฤต.--- เชียงใหม่ : ศูนย์บริหารงานวิจัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2561.
252 หน้า.

1. ภาษาสันสกฤต--ไวยากรณ์. I. ชื่อเรื่อง.

491.2

ISBN 978-616-398-284-1

ออกแบบและพิมพ์: ดองสาม ดีไซน์

©สงวนลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ตามลอกเลียนแบบ ทำซ้ำ ตัดแปลง ส่วนหนึ่งส่วนใดของหนังสือเล่มนี้
รวมทั้งการจัดเก็บถ่ายถอดไม่ว่ารูปแบบหรือวิธีการใดๆ ด้วยกระบวนการทางอิเล็กทรอนิกส์
การถ่ายภาพ การบันทึกหรือวิธีการอื่นใดโดยไม่ได้รับอนุญาต

กรณีต้องการสั่งซื้อเป็นจำนวนมาก กรุณาติดต่อ ศูนย์บริหารงานวิจัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
โทรศัพท์: 0 5394 3605 โทรสาร: 0 5394 3600
<http://cmupress.cmu.ac.th>, E-mail: cmupress.th@gmail.com

คำนิยม

ครั้งแรกที่ได้เห็นหนังสือ “ธาตุมัญชรี” ว่าด้วยเรื่องธาตุในภาษาสันสกฤตทางออนไลน์ ขณะนั้นกระผมสอนนักศึกษาในระดับปริญญาโท สาขาวิชาสันสกฤตศึกษาอยู่ที่ศูนย์สันสกฤตศึกษา และภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร กระผมรู้สึกยินดีอย่างยิ่งที่มีตำราหรือเอกสารประกอบการสอนภาษาสันสกฤตที่หลายคนบอกว่า “ยาก” และยิ่งเมื่อเห็นชื่อผู้แต่งคือ ผศ.ดร.ระวี จันทรส่อง ก็ยิ่งชื่นใจมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม เพราะท่านคือ หนึ่งในศิษย์เอกของภาควิชาภาษาตะวันออก จำนวนหนึ่งที่จบปริญญาโท จากสาขาสันสกฤตศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร แล้วไปเรียนต่อที่ประเทศอินเดียและกลับมาเป็นอาจารย์สอนในมหาวิทยาลัย ซึ่ง ผศ.ดร.ระวี ได้เป็นกำลังสำคัญที่สอนด้านสันสกฤตศึกษา ภาษาบาลีและภาษาฮินดี อยู่ที่คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

จากประสบการณ์การสอน “ไวยากรณ์สันสกฤต” มากกว่า 23 ปี กระผมพบปัญหาหนักในการสอนที่ยังแก้ไม่ตกมาตลอดระยะเวลาดังกล่าว นั่นคือ การผันกริยา หรือ “ธาตุ” ที่มีความยุ่งยาก หลากหลายมากกว่า “คำนาม” หลายเท่า กระผมพยายามให้นักศึกษานำตำราภาษาสันสกฤตและอังกฤษ มาใช้ประกอบการเรียนการสอน แต่ก็ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ เพราะนักศึกษาไทยส่วนมาก กลัวการอ่านตำราภาษาอังกฤษและขยาดกับกฎ ข้อยกเว้นต่างๆ ของหลักไวยากรณ์สันสกฤต แต่กระผมเองมีความหวังว่าจะเขียนตำราอธิบายเรื่องธาตุ เป็นภาษาไทยให้นักศึกษาได้ใช้ประกอบการเรียนการสอน ให้เข้าใจง่ายยิ่งขึ้นด้วยภาษาไทยเหมาะสมสำหรับนักศึกษาไทย ความคาดหวังดังกล่าวก็ยังไม่สำเร็จดังประสงค์ในระยะเวลาหลายปี แต่เมื่อได้หนังสือเล่มนี้ของ ผศ.ดร.ระวี มาช่วยเติมเต็มความฝันของกระผม ทำให้กระผมมีความยินดีและมีความสุขมากที่ได้อ่านหนังสือที่ตนเองอยากจะทำให้สำเร็จมานานกว่าสองทศวรรษ

กระผมขอขอบคุณ ผศ.ดร.ระวี จันทร์ส่อง ที่มีความอดุสาหะ พยายามจนสามารถผลิตตำราที่ยากออกมาจนประสบความสำเร็จ ด้วยอาศัยตำราเล่มนี้นักศึกษาภาษาสันสกฤต จะได้รับประโยชน์สูงสุดเพื่อศึกษาเรื่องราวได้สะดวกและง่ายกว่าแต่ก่อนอย่างมากมาย และขออำนาจพรให้ ผศ.ดร.ระวี ประสบความสำเร็จในหน้าที่และผลิตตำราที่ทรงคุณค่าเช่นนี้ออกมาช่วยให้การศึกษาภาษาสันสกฤตให้แพร่หลายมากยิ่งขึ้นตราบนานเท่านาน

ผศ.ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ
ศูนย์สันสกฤตศึกษา ภาควิชาภาษาตะวันออก
คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

ตัวอย่าง

คำนำ

มีคำกล่าวว่า “ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาที่ยาก” หากพิจารณาประโยคดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า ความยากของภาษาสันสกฤตนั้นมีสาเหตุมาจากตัวภาษาเอง ยากเพราะโอกาสในการใช้น้อย และยากเพราะสื่อการเรียนการสอนน้อย

จากเหตุผลดังกล่าว เรื่องที่สำคัญที่สุดน่าจะเป็นเรื่องสื่อการเรียนการสอน ที่มีน้อยเกินไป โดยเฉพาะสื่อที่เป็นภาษาไทย เมื่อมีผู้สนใจศึกษาภาษาสันสกฤต สิ่งแรกที่ค้นหาคือหนังสือหรือตำราที่เกี่ยวกับภาษาสันสกฤต และจะพบว่าตำราส่วนใหญ่เป็นภาษาอังกฤษ ข้าพเจ้าเห็นว่าหากต้องเรียนภาษาสันสกฤตผ่านภาษาอังกฤษ สิ่งที่ว่ายากอยู่แล้วยิ่งเพิ่มความยากเข้าไปอีก

ในฐานะที่ผู้เรียบเรียงเคยเป็นนักเรียนมาก่อน ได้ทราบถึงปัญหาดังกล่าวจึงพยายามจัดทำสื่อการเรียนการสอนที่จะช่วยให้ผู้สนใจภาษาสันสกฤตได้เข้าถึงสื่อที่เป็นภาษาไทยได้ง่ายขึ้น หนังสือเล่มนี้ข้าพเจ้าได้รับแรงบันดาลใจจากหนังสือชื่อ "Dhātūrūpa Mañjarī: An Easy Text on Sanskrit Verbs" ซึ่งเขียนโดยผู้รู้ชาวอินเดีย คือท่าน K. L. V. Sastri โดยนำเนื้อหามาบางส่วนมาประยุกต์และอธิบายความเพิ่มเติมเพื่อให้อ่านเข้าใจได้ง่ายขึ้น

หนังสือเล่มนี้ ตั้งใจทำให้เป็นคู่มือการเรียนการสอนภาษาสันสกฤตเรื่องกริยา โดยเฉพาะ โดยพยายามให้เห็นภาพรวมของกริยาทั้งหมด และจัดหมวดหมู่การประกอบกริยาชนิดต่างๆ อย่างชัดเจน หากธาตุหมวดไหนมีการแจกวิภक्तिที่ซับซ้อน ก็จะแจกให้เป็นตัวอย่างทั้งหมด เหมาะสำหรับผู้ที่มีความสนใจในภาษาสันสกฤตตั้งแต่เริ่มศึกษาไปจนถึงระดับสูง เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้อาจจะไม่ครอบคลุมกริยาในภาษาสันสกฤตทั้งหมด แต่เพียงพอสำหรับการเรียนภาษาสันสกฤตอย่างแน่นอน

แม้ว่าจะพยายามให้มีข้อผิดพลาดน้อยที่สุด ก็อาจจะมีตกหล่นอยู่บ้าง หากมีข้อผิดพลาดประการใดเกี่ยวกับเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ ข้าพเจ้าขออภัยไว้แต่เพียงผู้เดียว และมีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง หากท่านผู้รู้ช่วยแนะนำข้อผิดพลาดนั้น

ระวี จันทรส่อง

2561

คำนิยาม	I
คำนำ	III
สารบัญ	IV
คำชี้แจงอักษรย่อ	VII

บทนำ

อักษรที่ควรรู้	2
สระและพยัญชนะ	3
การประสมพยัญชนะและสระ	5
เครื่องหมายกำกับเสียง	6
พยัญชนะสังยุคต์	7
พยัญชนะซ้อน	9

ตอนที่ 1

ภาพรวมของกริยา	
องค์ประกอบสำคัญของกริยา	12
ธาตุและปัจจัยประจําหมวด	13
สการ 10	15
ชนิดของสการ	17
สนธิ	18
ภาพรวมกริยา	26

ตอนที่ 2

สารวธาตุกะ	
การประกอบรูปกริยา (กรรดูวจาก)	28
สารวธาตุกะ กลุ่มที่ 1	29
- ธาตุหมวดที่ 1	31
- ธาตุหมวดที่ 6	35

- ชาตุมวตที่ 4	40
- ชาตุมวตที่ 10	44
सारชาตुके กลุ่มที่ 2	48
- ชาตุมวตที่ 5	50
- ชาตุมวตที่ 8	52
- ชาตุมวตที่ 9	55
- ชาตุมวตที่ 7	58
- ชาตุมวตที่ 3	70
- ชาตุมวตที่ 2	84

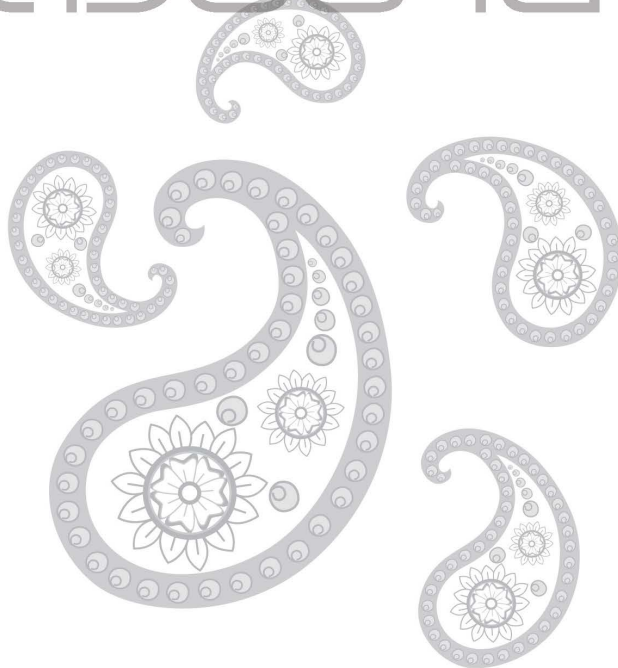
ตอนที่ 3

อารธชาตुके

การจัดประเภทของชาตु	123
การทำทวิตว	123
การประกอบรูปกริยา (กรรตวจาก)	125
วิภक्ति लुट् (First Future)	130
วิภक्ति लृट् (Second Future)	132
วิภक्ति लृट् (Conditional)	133
วิภक्ति आशीर्लिङ् (Benedictive)	138
วิภक्ति लिट् (Perfect Past Tense)	140
- ทวิตว	140
- อนุประโยค	151
วิภक्ति लुङ् (Aorist Past Tense)	156
- लुङ् ชนิดที่ 1 (Root Aorist)	158
- लुङ् ชนิดที่ 2 (अ Aorist)	160
- लुङ् ชนิดที่ 3 (Reduplicated Aorist)	165
- लुङ् ชนิดที่ 4 (स् Aorist)	168

	- ลูङ् ชนิดที่ 5 (इष् Aorist)	172
	- लुङ् ชนิดที่ 6 (सिष् Aorist)	178
	- लुङ् ชนิดที่ 7 (स Aorist)	180
ตอนที่ 4	ประโยชน์รูปณะ (Voice)	
	การสร้างรูปกริยาอาขยาต (กรรตุวาจก)	184
	การสร้างรูปกริยาอาขยาต (กรรมวาจก)	185
	การสร้างรูปกริยาอาขยาต (ภาววาจก)	191
	การสร้างรูปกริยาอาขยาต (นิชิตะกรรตุวาจก)	194
	การสร้างรูปกริยาอาขยาต (นิชิตะกรรมวาจก)	197
ตอนที่ 5	ศัพทานุกรม สันสกฤต-ไทย	202
	บรรณานุกรม	230
	ดัชนีคำ	234

ตัวอย่าง

คำชี้แจงอักษรย่อ

อ.	หมายถึง	อันว่า
ทส.	หมายถึง	ทั้งสอง
ท.	หมายถึง	ทั้งหลาย
เอก.	หมายถึง	เอกวจนะ
ทวิ.	หมายถึง	ทวิวจนะ
พหุ.	หมายถึง	พหุวจนะ
ป.	หมายถึง	ปรัสไมปทีชาตุ
อา.	หมายถึง	อาत्मเนปทีชาตุ
อุ.	หมายถึง	อุภยปทีชาตุ
ปรัส.	หมายถึง	ปรัสไมบท
อาต.	หมายถึง	อาत्मเนบท
1	หมายถึง	ชาตุหหมวดที่ 1
		เช่น 1 ป. หมายถึง ชาตุหหมวดที่ 1
		ปรัสไมปทีชาตุ
		(ถ้าเป็นตัวเลขอื่นก็ให้ทราบโดยนัยนี้)
→	หมายถึง	เปลี่ยนเป็น, กลายเป็น
सेद्	หมายถึง	กลุ่มชาตุที่ <u>ต้องเติม</u> इ ก่อนประกอบ
		วิภक्ति
अनिद्	หมายถึง	กลุ่มชาตุที่ <u>ไม่ต้องเติม</u> इ ก่อนประกอบ
		วิภक्ति
वेद्	หมายถึง	กลุ่มชาตุที่ <u>เติมหรือไม่เติม</u> इ ก็ได้
		ก่อนประกอบวิภक्ति

ငါ့သမားပ

ငါ့ဝိမာနနာမ

อักษรที่ควรรู้

สำหรับนักเรียนสันสกฤตแล้ว สิ่งที่สำคัญไม่แพ้กฎเกณฑ์ทางไวยากรณ์ก็คืออักษรชนิดต่างๆ ที่ใช้ในการถ่ายทอดเสียง สำหรับชาวไทยที่สนใจสันสกฤตแล้ว อักษรที่ต้องเรียนรู้เพิ่มเติมนอกจากอักษรไทยก็คือ อักษรเทวนาครีและโรมัน

ตำราสันสกฤตส่วนใหญ่จารึกด้วยอักษรเทวนาครี หากสามารถเขียนอ่านอักษรเทวนาครีได้แล้วจะทำให้การเรียนรู้สันสกฤตง่ายขึ้น ส่วนอักษรโรมันก็ถือว่าเป็นอักษรที่สำคัญไม่แพ้กันเพราะเป็นอักษรที่นักวิชาการส่วนใหญ่นิยมใช้ในการถ่ายทอดเสียงในงานค้นคว้าวิจัยต่างๆ จึงเป็นอักษรที่นักเรียนสันสกฤตจะต้องรู้ด้วยเช่นกัน

ตำราเล่มนี้นำอักษรชนิดต่างๆ มาไว้เป็นบทนำ เพื่อให้ผู้ที่สนใจศึกษาได้ด้วยตนเอง ก่อนที่จะศึกษากฎเกณฑ์ทางไวยากรณ์ต่อไป เพราะเนื้อหาส่วนใหญ่จะเขียนด้วยอักษรเทวนาครี อักษรในภาษาสันสกฤตมีดังนี้

สระและพยัญชนะ

เสียงในภาษาสันสกฤตแบ่งออกเป็น 2 ชนิดคือ เสียงสระ และเสียงพยัญชนะ สระมีทั้งสิ้น 13 เสียง ส่วนพยัญชนะมี 33 เสียง ดังนี้

เสียงสระ

अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ	ॠ	ऌ	ॡ	ए	ऐ	ओ	औ
a	ā	i	ī	u	ū	r	ṛ	l	ḷ	e	ai	o	au
อ	อา	อิ	อี	อุ	อู	ฤ	ฦ	ล	ฬ	เอ	ไ	โอ	เอา

สระลอยและสระจม

การเขียนสระมี 2 แบบคือ เมื่อเขียนตามลำพังหรืออยู่ต้นคำจะใช้รูปหนึ่งเรียกว่า “สระลอย” เมื่อนำไปประกอบกับพยัญชนะจะใช้อีกรูปหนึ่งเรียกว่า “สระจม” ดังนี้

สระลอย	अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ए	ऐ	ओ	औ	ऋ	ॠ	ऌ
สระจม	-	-ा	-ि	-ी	-ु	-ू	-े	-ै	-ो	-ौ	-ॠ	-ॡ	-ॢ

เสียงพยัญชนะ

พยัญชนะในภาษาสันสกฤตมี 33 เสียง แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือพยัญชนะ วรรค 25 เสียง และพยัญชนะอวรรค 8 เสียง